

and constructing their present. However, they should also recognize the need to prepare scholarly works, which will be suitable for Western readership: Western readers expect great literary and cultural works to “speak” a universal “language” and to express universal “values”. National “horizons of expectation” are certainly very important, but “universal horizons of expectation” are no less important for a mature nation and a mature literature.

Bibliographical Information

1. The full bibliography of Italian Ukrainian studies until 2001 (prepared by G. Siedina) is to be found in the book: *Pagine di Ucrainistica Europea*, G. Brogi and G. Siedina Ed., Editore Dell’Orso, Alessandria, 2002.
2. The updated bibliography until 2006 may be found on the web site: www.aisu.it. Organized by the Italian Association of Ukrainian Studies (AISU), this site provides current information about events, books, and libraries.
3. Several articles and reviews of books devoted to Ukrainian studies have been published in the first two issues of the new journal “*Studi slavistici*”, edited by the Italian Association of Slavists (AIS). The web site of the Association is: www.humnet.uni.pi.it/aisu.
4. The journal “*Studi slavistici*”, is published by the “Firenze University Press” and can be found on the following web site: <http://epress.unifi.it/riviste>. Here you can read and also print the texts you wish. Printing is free. If you want to have the journal in paperback form, there is a print-on-demand service. The price of each issue is about 20.00 Euros.

ВІРА КОНИК

Конгрес українців Естонії

Таллінн, Естонія

УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЕСТОНІЇ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ. ЩО ЗАВТРА?

Балтійський геополітичний регіон, як, зрештою, будь-який інший, має свої особливості. Відповідно, має свої особливості українська громада нашого регіону. Як в історичному плані, такі з точки зору сучасності, в Латвії та Естонії умови розвитку української громади майже ідентичні, в Литві вони дещо інші. Проте громади наших країн краще розуміють один одного, бо в нас подібні проблеми.

У назві цієї доповіді є бажання з’ясувати, наскільки українською є українська громада Естонії, наскільки, власне, зв’язані ті 29 тис. людей, які при опитуванні назвали себе українцями, з українським етносом. У

деякій мірі відношення з боку суспільства до якоїсь країни відображається на діаспорі, яка її представляє, і навпаки. Наскільки гідно репрезентує Україну українська діаспора Естонії?

Міркування на цю тему умовно розділені часовими рамками: вчора, сьогодні, завтра.

ВЧОРА

Історія української громади Естонії. Треба зазначити, що міграція українців до Естонії у всі часи була внутрішньою, тобто в межах однієї країни. Згідно з дослідженнями професора Тартуського університету Сергія Ісакова, перші поодинокі українці переїжджають на естонську землю на початку XIX століття, коли і Україна, і Естонія перебували у складі Російської імперії. У другій половині XIX століття в місто Дерпт (тепер Тарту) на навчання прибуває достатньо багато українських студентів, які у 1898 році створюють нелегальне товариство “Дерптська українська студентська громада”. Товариство було нелегальне, хоча його діяльність мала цілком видимий характер, проявляючись у культурних і політичних заходах. Проіснувала організація у різних видозмінах до 1917 року. У 1919 році, вже за незалежної Естонської держави, був створений Національний комітет громадян України, в 1923 р. – Клуб українських громадян. Про існування якихось організацій в пізніший період відомостей немає.

В помітній кількості українці почали з’являтися в Естонії тільки після Другої світової війни, коли Естонія була вже інкорпорована до Радянського Союзу. По часу це співпало з третьою хвилею загальної української міграції, але, як вже зазначалося, це була внутрішня міграція, тому цей процес радше було б назвати переселенням.

Деякі причини переселення:

1. Репресії сталінського режиму. Багатьом репресованим українцям після відбуття терміну на засланнях чи в тюрмах не дозволили повернутись в Україну, і вони оселялися в інших місцях, у тому числі в Естонії;

2. Працевлаштування. Внаслідок радянської політики змішування націй, в Естонію на роботу прибували робітники різних спеціальностей (особливо для роботи на морських судах, в сланцевих шахтах та ін.) і молоді спеціалісти за ВУЗівськими скеруваннями. Особливо багато робітників приїхало на будівництво олімпійських об’єктів у кінці 70 років.

3. Прибалтійські республіки були анклавом відносно більших демократичних свобод, тому сюди від тиску радянської тоталітарної системи втікала творча інтелігенція.

4. Переселення за родинними обставинами.

Внутрішня самоорганізація українців як фактор становлення української діаспори. Перебуваючи в аморфному стані в середовищі так званого “російськомовного населення”, українці не могли являти собою якусь силу. Лише із організаційним становленням почала форму-

ватися українська діаспора Естонії. Поштовхом для самоорганізації стало прагнення частини українців підтримати рух естонського народу за здобуття незалежності. З цієї метою у 1988 році виникла Асоціація народів Естонії, всередині якої у цьому ж році виокремились національні товариства, серед яких і Українське земляцтво Естонії, яке стало правонаступником Дерптської української студентської громади.

Вже на етапі становлення діаспори виявився дуалізм української громади, частина якої підтримувала незалежність Естонії та України, а інша частина, будучи прибічниками збереження Радянського Союзу, ратувала лише за культурологічну та побутову (як тоді називали, “вареничну”) роль товариства.

До середини 90-их років Українське земляцтво було єдиним українським товариством в Естонії. У 1991 році була зареєстрована Українська греко-католицька церква Естонії. Згодом із земляцтва, почасти за особистими, почасти за ідеологічним мотивами, відокремилась група людей, які утворили товариство “Просвіта”. Фактично тоді відбувся розкол в українській діаспорі, який, власне кажучи, наочно засвідчив її неоднорідність. Згодом почали з'являтися інші організації, як от Союз українок Естонії, та регіональні товариства, процес утворення яких з 2000 року входить у ще більш активну фазу і триває дотепер. Зараз в Естонії існує близько 20 українських організацій.

У 2002 році за ініціативою найстарішої організації Українського земляцтва Естонії утворюється централа – Конгрес українців Естонії, який на даний момент об'єднує 11 організацій. Існує ще Асоціація українських організацій, кілька організацій залишилось поза цими об'єднаннями.

СЬОГОДНІ

Характеристика української меншини Естонії. Власне, у правовому аспекті називати меншиною українську громаду, як і будь-яку іншу національну громаду Естонії, не зовсім коректно. В Естонії, як і у багатьох інших країнах Європи, не прийнята на офіційному рівні дефініція національної меншини. Відповідно, нема і закону про нацменшини.

Отже, українська діаспора Естонії: як її можна охарактеризувати через призму статистики?

– Розселення

Станом на 2000 рік в Естонії проживає понад 29 тис. українців, що становить 2,1 % загальної чисельності населення. Зазначу, що до розпаду Радянського Союзу українців було 46 тис. Аналізу істотного зменшення чисельності українців аж на 40 відсотків ніхто не проводив. Можна припустити, що причинами було повернення частини українців на батьківщину (особливо офіцерів радянської армії, яких держава змушувала виїжджати з країни), також сюди можна віднести і дещо викривлену статистику радянського періоду, яка до постійного населення зараховувала і військовослужбовців, що перебували в лавах радянської армії. Звичайно, частина українців перестала ідентифікувати себе

з українською нацією, що і позначилось на статистиці.

Якщо розглядати розселення по регіонах, то найбільше українців зосереджено у північній частині Естонії, що включає столицю (понад 60 відсотків); далі йде Північний Схід, де переважає російськомовне населення; там українців понад 16 %; потім південна Тартуська волость з 5 відсотками, дальше всі інші регіони.

Переважна більшість естонських українців (88 %) мешкає у містах: більше половини міських жителів мешкає у столиці, далі йдуть Нарва (біля 7 %), Кохтла-Ярве (понад 5 %). Тарту (4 %).

– Громадянство та відношення до рідної мови

Українську мову визнало рідною трохи більше 40 % українців. Трохи менше 40 % володіють естонською мовою. Близько 15 відсотків естонських українців знають англійську мову. Щодо української мови, то тут статистичні дані, напевно, не зовсім відповідають фактичному становищу: на практиці зовсім небагато українців вживають українську мову повсякдень.

Точну кількість громадян Естонії департамент статистики не дає, за наближеними підрахунками, вони становлять близько п'ятої частини від загальної чисельності громади, громадяни України становлять біля 14 %, решта – громадяни Росії і так звані “сіропаспортники”, тобто особи без громадянства. Треба зауважити, що останнім часом посилюється тенденція до набуття людьми українського та естонського громадянства. Число осіб, які стали громадянами України протягом 2005 року, збільшилось на 30 відсотків.

– Відношення до релігії

Близько 40 % естонських українців назвали себе віруючими людьми. З них переважна більшість (87 %) сповідують православну релігію, 1 % католицьку, піввідсотка лютеранську, близько 3 % належать до різних протестантських течій, є також мусульмани, буддисти, іудаїсти. За даними статистики 2000 року до греко-католицького сповідання віднесли себе всього 9 осіб. Проте, реально чисельність парохії УГКЦ значно більша.

Проаналізувавши ці дані, з певним наближенням можна зробити такі висновки:

виходячи з відношення до української мови, українська громада Естонії є у своїй більшості продуктом радянської системи з її політикою денационалізації і вона відображає ситуацію в самій Україні; це може також бути і доказом того, що українська громада в Естонії сформувалася в радянський період;

виходячи з переважаючого розселення в містах, соціальний шарок естонських українців – інтелігенція, робітники, службовці.

Після приєднання Естонії до Європейської унії значно зріс інтерес до естонського громадянства, яке дає право вільного переміщення майже по всьому світу. І зараз все більше українців набувають естонське громадянство по натуралізації.

– *Нова українська міграція*

На роботу до Естонії їде не так багато українців, як до Італії, Чехії чи Польщі. Проте якась кількість заробітчан у Естонії все ж є. Про них відомо небагато; як правило, українці з числа заробітчан неохоче згошуються до українських товариств, так як більшість з них перебуває на нелегальному положенні. Проте зараз вже є достатньо багато українців сучасної міграційної хвилі, які проживають в Естонії на законних підставах. Статистичних даних щодо нової міграційної хвилі немає ніких.

ЗАВТРА

Збереження ідентичності. Наслідком співжиття в єдиному геополітичному просторі – Радянському Союзі і радянської політики денационалізації стало те, що значна частина естонських українців не відчуває своїх національних коренів. Українським товариствам, незважаючи на дійсно великі зусилля, не вдалося розбудити їх національну самосвідомість. Хоча успіхи все ж є.

На мій погляд, українці Естонії поступово втрачають свою ідентичність. Майже впевнена, що це не тільки проблема естонських українців, це проблема практично всіх закордонних українців. Власне кажучи, діаспора, я тут говорю про діаспору пострадянського простору, не може істотно відрізнятись у плані національної свідомості від всього українського народу, який все ще до кінця не позбувся горезвісного почуття меншовартості. Хоча помаранчева революція піднесла почуття власної гідності всього народу на кілька якісних ступенів. По чому можна судити про втрату ідентичності? Ось що видно на прикладі української діаспори Естонії:

Зникає одна з головних ознак нації – мова. Із тих 40 %, що назвали українську мову своєю рідною, у побуті користується нею на порядок менше. Навіть родини, де обоє батьків українці, рідної мови дітей навчає дуже малий відсоток. Хоча щодо відношення до рідної мови в порівнянні з представниками інших національностей Естонії, українці все ж не пасуть задніх; це вже тішить. Дозволю собі навести декілька цікавих, як на мене, цифр. Якщо вірити естонській статистиці, найбільш вірні своїй мові росіяни – 99 %, цигани, чи як їх тепер прийнято називати, рома – 78 %, азербайджанці – 70 %. Найменше – євреї (12 %) і шведи. Приклад шведів є показовим: якщо у 1989 році рідну мову знало біля 10 % естонських шведів, то у 2000 р. вже 36 % – за десять років вільного сусідства з процвітаючою історичною батьківщиною інтерес до шведської мови зріс майже в 4 рази! Тобто престиж материнської держави має не останнє значення. І тут є над чим задуматися. Останнім часом про такий поступ можна говорити вже і щодо українців: зараз, коли Україна із “terra incognita” стала державою, званою у всьому світі, все більше українців згошуються до своєї нації.

Незначна задіяність пересічних українців до діяльності українських організацій. Думаю, присутні тут керівники товариств пого-

дяться з тим твердженням, що членством в організаціях охоплена незначна кількість людей – приблизно від 2 до 4 відсотків всіх українців. Це зовсім небагато. Для порівняння хотіла б навести приклад із Швеції, до третини всієї кількості таких народів, як сирійці, албанці, чилійці охоплені членством у товариствах. Якщо сирійців у Швеції живе 60 тис., то членами сирійського товариства є 20 тис. представників цього народу. В українських організаціях, повторюсь, це 2-4 відсотки. Серед українців Естонії, та і не тільки Естонії, достатньо поширена теза: “Яку користь від товариства я буду мати”? А має бути навпаки: “Що я можу товариству дати?” Свою пасивність пояснюють також зайнятістю та іншими подібними аргументами. Хочеться також відзначити практично повну байдужість до українських справ українців-бізнесменів. А саме вони могли б вивести діяльність товариств на зовсім інший рівень. Як це роблять, наприклад, представники кавказьких народів.

І, мабуть, найголовніше – *незначна кількість родин виховує у своїх дітей почуття належності до української нації*. Крім того, через незнання естонської мови українці, як правило, віддають дітей до російських шкіл, де є благодатний ґрунт для їх асиміляції в російськомовне середовище.

Інтеграція в естонське суспільство. Інтеграція в естонське суспільство і збереження ідентичності – двоєдине завдання української діаспори. В Естонії та Латвії (в Литві становище трохи інше) існує чітке розділення суспільства на корінну націю та некорінну. Таке становище пов'язано з історичним розвитком, в результаті чого демографічна ситуація в Прибалтійських республіках радянського періоду стала загрозливою для існування корінних націй: в Естонії пропорція естонці-неестонці була на рівні 60 % і 40 %, у Латвії співвідношення корінних і некорінних жителів було приблизно 50 % проти 50 %, у Литві ситуація була трохи кращою (представників некорінної нації було лише трохи більше 20 відсотків). Щоб не зникнути, малочислені народи воліли не змішуватися з іншими. Така ситуація призвела до того, що в Естонії та Латвії (у меншій мірі в Литві) суспільство фактично розділене навпіл, і дві громади живуть практично паралельно. Зараз стоїть завдання їх зближення для створення інтегрованого суспільства. Для цього існують різні інтеграційні програми, зокрема, з вивчення естонської (латиської, литовської) мови та культури. Без інтеграції в єдине суспільство немає перспектив для розвитку та самоствердження кожної особистості. Такий закон будь-якого суспільства.

Проте дуже важко провести межу між власне інтеграцією і асиміляцією. Щодо естонських українців, то вони здебільшого є, як було уже сказано, мешканцями великих (звісно, за естонськими масштабами) міст і російськомовних регіонів. Це означає, що вони інтегруються, а радше сказати, асимілюються переважно у російськомовне середовище. До тих нечисленних українців, що живуть у сільській місцевості та малих містечках, можна з більшою точністю застосувати поняття “ін-

теграція”: вживаючись у естонське суспільство, вони, як правило, зберігають свою національну належність. Чим можна це пояснити? Напевно, синдромом більш сильної російської нації та її потужним впливом, який все ще зберігається на пострадянському просторі.

Зі вступом до ЄС значно посилилися прозахідні тенденції, інтерес до вивчення англійської мови, яка дає широкую перспективу переміщення, праці, навчання в європейських та інших країнах. Тому інтерес молоді до своїх національних витоків ще більше послаблюється. Переважає прагматизм. На цьому фоні достатньо важко зберегти національну ідентичність навіть у мононаціональних рідинах. Велике значення для розвитку національної ідентичності має міжнародне реноме самої України.

Основні фактори подальшого розвитку діаспори і збереження ідентичності:

- Створення інфраструктури українського національного життя в естонському суспільстві, яка б включала Центри української культури у всіх регіонах, недільні школи, мас-медійні засоби – газети, радіо-і телепередачі, функціонування спортивних товариств і т.д.

- Постійний зв'язок з Україною на всіх рівнях – державному, місцевих самоуправліннь, товариств, колективів; реалізація спільних проєктів по організації культурних, інформаційних заходів, отримання інформації з України через радіо і телебачення і т.д.

- Виховання молоді через створення молодіжних об'єднань, як, наприклад, скаутська організація Пласт. Функціонування молодіжних та дитячих таборів із залученням молоді з України, перебування українських дітей зарубіжжя в українознавчих, пластових чи інших таборах в Україні.

- Встановлення контактів з новою українською міграцією як фактор оновлення діаспори. Максимальне залучення їх до українського організованого життя.

- Максимально можливе просування українців до органів влади всіх рівнів як фактор своєрідного лобізму українських інтересів.

Зараз постала необхідність вивчення українських діаспор. Практично ні в одній країні немає статистичних даних, що характеризували б стан українських громад. У цьому плані закордонним українцям повинна допомогти Україна, як коштами, так і спеціалістами. Знайти фінансові засоби для організації різних соціологічних опитувань у країнах проживання громадським організаціям майже неможливо.

ЗАВЕРШЕННЯ

Зі зміною геополітичного ландшафту кінця ХХ – початку ХХІ століття змінилося і становище українського зарубіжжя. Нові реалії мають бути враховані як українським зарубіжжям, так і Україною, яка повинна відповідним чином творити свою політику щодо закордонних українців.

З приєднанням до ЄС країн пострадянського простору і соціалістичного блоку українська діаспора Європи значно збільшилася і має шанси, існуючи в одному правовому полі, активно діяти. Українська діаспора розширеної Європи – могутній фактор поширення української культури та підтримки України за рубежом.

В Україні повинні зрозуміти важливість існування української діаспори, яка є форпостом України за кордоном. Всілякі інвестиції, а вони можуть бути не тільки фінансові, а й моральні, інформаційні та інші, які Україна вкладе у своїх співвітчизників за кордоном, обернуться значними дивідендами у вигляді народного лоббі українських інтересів зарубіжжям.

Юрій Садловський
Латвійський Університет
Рига, Латвія

УКРАЇНЦІ ЛАТВІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Українська діаспора має понад столітню традицію. Але на відміну саме західної діаспори – у Канаді, Америці, а також Західній Європі, у Латвії українська діаспора була позбавлена тих людей (читай: особистостей), які могли би об'єднувати, утворювати навколо себе ті чи інші осередки, товариства тощо. Не було на кого і на що спиратися. Протягом так званої першої хвилі еміграції до Латвії, а це 20-ті та 30-ті роки минулого сторіччя, України як такої не було! Але були також свої об'єктивні причини, оскільки етнічна батьківщина українців “зникла” у совєцькому та польському просторах. Українці, що у загально совєцькому просторі приїжджали до Латвії, не переносили сюди своєї культури. Відтак говорити про історію українців Латвії було б зайвим. Зрозуміло, також не було тут своєї освіти, своєї шляхти, свідомої інтелігенції. Здебільшого наш народ тут репрезентувало селянство; це були заробітчани, які коротали свій вік у безпросвітній темряві. Сей процес продовжується і по сей день. Лише стараннями поодиноких освітян, а це вихідці з тих чи інших загальноосвітніх шкіл (переважно російськомовних!), які сміливо почали боронити права українського люду у Латвії. 1989 року у Ризі, разом із школами інших національних меншин, була заснована Перша Українська недільна школа, яка за два роки стараннями її директора отримує статус загальноосвітньої. Поза тим, створюється товариство “Дніпро”. Але саме тоді з'являються проблеми: конфлікт між поколіннями. “Діди” гадають, основним завданням товариства є відродження національної самосвідомості українців, а також популяризація рідної пісні, національних страв тощо. “Діти” та “онуки”, які хочуть юнацької самостійності, намагаються при можливості зрозуміти та усвідомити суть змін. Саме тоді основним завдан-